

ตำราไสยศาสตร์ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์

Magic Texts as Historical Evidence in the Study of

Thai Society in the Rattanakosin Period

พลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ*

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษาด้านคุณค่าของเอกสารโบราณประเภทตำราไสยศาสตร์ ในฐานะเป็นหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ ประการที่สอง เพื่อศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์สังคมที่ปรากฏอยู่ในตำราไสยศาสตร์ ในแง่มุมด้านความเชื่อและวิถีคิดของคนไทยในอดีต ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการศึกษาพบว่า ตำราไสยศาสตร์ฉบับตัวเขียนที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นหลักฐานชั้นต้น ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ วิถีคิด รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการแก้ไขปัญหาของผู้คนในยุคที่สังคมไทยยังไม่ได้รับเอาวิทยาศาสตร์อันเป็นความรู้ใหม่จากโลกตะวันตก มาเป็นฐานความคิดกระแสหลัก นอกจากนี้ความเชื่อที่ปรากฏในตำราไสยศาสตร์ยังมีความสอดคล้องกับคำอธิบาย และเหตุการณ์บางตอนในหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ อาทิ ดำนันทน์ และพระราชพงศาวดาร ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันให้เห็นถึงโลกทัศน์ของผู้คนในยุคสมัยเดียวกัน

คำสำคัญ: ตำราไสยศาสตร์, ความเชื่อ, ประวัติศาสตร์สังคมไทย

Abstract

In this study, the researcher has two major objectives: To determine (1) the value of ancient documents as primary historical evidence in the case of magic texts; and to examine (2) socio-historical data found in these magic texts in the aspects of beliefs and ways of thought of Thais in the past insofar as they are incorporated into the folkways of those living in the Rattanakosin period.

---

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

The results showed that the manuscripts of magic texts that have remained until the present time are valuable to historical studies as they are primary sources that reflect the beliefs, thinking methods, way of life, and problem solving of people living in the period that the Thai society did not yet adapt science, the new knowledge from the Western world, as the main foundation of thoughts. For individuals living in the Rattanakosin period, the beliefs in superstition and supernatural have played an important role in their way of life, and Thai society in the past have allowed superstition to be one category of knowledge amongst all of the knowledge. Hence, the study and knowledge compilation have been gradually developed into superstition texts. Apart from this, the beliefs that appear in superstition texts have correspondence to the explanations and some events that appear in other historical sources as well, such as in legends and royal chronicles, which reaffirm the visions of the people that were living in the same period.

Keywords : The Magic Manuscript, Belief, Thai Social History

บทนำ

ไสยศาสตร์ คือ ระบบความคิดที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ความหมายของไสยศาสตร์ อาจพิจารณาได้เป็นสองลักษณะ ประการแรก หมายถึง ความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ อาจเรียกว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และอีกประการหนึ่ง หมายถึง ความรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับการใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ ความรู้ดังกล่าวได้มีการค้นคว้า เล่าเรียน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในสังคม ซึ่งในส่วนนี้เรียกว่า “วิชาไสยศาสตร์”

ในสังคมไทย วิชาไสยศาสตร์ได้พัฒนาจากความเชื่อพื้นฐานดั้งเดิมไปสู่วัฒนธรรมของผู้รู้หนังสือ ที่อาศัยตำราเป็นเครื่องมือประกอบการค้นคว้าเล่าเรียนมาเป็นเวลานาน อย่างน้อยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏหลักฐานความมีอยู่ของตำราวิชาการประเภทนี้ อาจกล่าวได้ว่า จากความเชื่อแบบ “ไสย” ได้รับการพัฒนาขึ้นจนมีลักษณะความเป็น “ศาสตร์” หรือความรู้ที่มีการจัดระเบียบจนมีความละเอียดลึกซึ้งในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ วิชาไสยศาสตร์ยังมีความเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาโบราณด้านอื่น ๆ ในสังคมไทย เป็นต้นว่า โหราศาสตร์ ยุทธศาสตร์ เวทศาสตร์ และอักษรศาสตร์ อย่างบูรณาการ ทำให้ความรู้ในตำราไสยศาสตร์ไทยมีความลึกซึ้งและสุขุมคัมภีรภาพในแง่มุมความคิดและการ

อธิบาย ความรู้ดังกล่าวได้มีการจดบันทึกสืบทอดกันมาในรูปแบบเอกสารสมุดไทย ที่เรียกว่า “ตำราไสยศาสตร์”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณค่าของเอกสารโบราณประเภทตำราไสยศาสตร์ ในฐานะเป็นหลักฐานชั้นต้นในทางประวัติศาสตร์
2. เพื่อศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์สังคมไทยที่ปรากฏในตำราไสยศาสตร์ ในแง่มุมด้านความเชื่อของคนไทยในอดีต ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยรัตนโกสินทร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้กระบวนการศึกษาดังกล่าวด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลตำราไสยศาสตร์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารโบราณเก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติสาขาต่าง ๆ เป็นข้อมูลหลักในการศึกษา เอกสารดังกล่าวนี้ นักภาษาโบราณของส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ได้รวบรวมและจัดแสดงในห้องเอกสารพื้นบ้าน

ลำดับต่อมาจึงได้ข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรองในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทของการศึกษามาประกอบกัน เพื่อเชื่อมโยงและแสดงให้เห็นภาพอดีตของสังคมไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ วิจัยตีความ เพื่อตอบปัญหาที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์การศึกษาและนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ วิจัยตีความแล้ว โดยเรียบเรียงตามรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ตำราไสยศาสตร์: นิยามความหมาย

ตำราไสยศาสตร์ หมายถึง เอกสารโบราณที่จดบันทึกความรู้ในลักษณะของตำราความรู้ที่จดบันทึกนั้น คือ วิชาไสยศาสตร์ อันเป็นความรู้แขนงหนึ่งที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์สังคมไทย เอกสารเกือบทั้งหมดที่นำมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา อยู่ในรูปเอกสารตัวเขียนในสมุดไทย อันเป็นวัฒนธรรมการจดบันทึกรวบรวมความรู้ของคนไทยแต่โบราณ

สมุดไทยที่ใช้บันทึกความรู้เรื่องไสยศาสตร์ของคนในสมัยโบราณ อาจเป็นของพระสงฆ์ หมอพื้นบ้าน หรือบุคคลผู้มีความรู้เป็นปราชญ์ประจำชุมชน ได้จดบันทึกหรือคัดลอกความรู้ต่าง ๆ สำหรับใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต รูปแบบของตำราไสยศาสตร์มีทั้งสมุดไทยขาวและสมุดไทยดำ ส่วนวัสดุลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ ใบลาน มีพบบ้างแต่เป็นส่วนน้อย

ตำราไสยศาสตร์ที่เก็บรักษาไว้ที่ส่วนภาษาโบราณของหอสมุดแห่งชาติ เกือบทั้งหมดเป็นฉบับราชฎี ลักษณะอักษรที่บันทึกมีทั้งอักษรไทย อักษรขอม และอักษรพื้นเมืองในท้องถิ่น มีเนื้อหาสาระว่าด้วยเรื่องคาถาอาคม เลขยันต์ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางไสยศาสตร์ อันเป็นวิถีชีวิตและความเชื่อของผู้คนในสมัยโบราณ

ตำรากับการศึกษาไสยศาสตร์

คำว่า “ตำรา” ในภาษาไทย มีที่มาจากคำเขมร ត្រា [ต้อมรา] หมายถึง แบบแผนว่าด้วยหลักวิชาต่าง ๆ ในพจนานุกรมภาษาเขมร มีคำว่า ត្រាសែង [ต้อมราไซ] หมายถึง ตำราไสย หรือตำราที่ประเสริฐวิเศษ มีนัยแสดงถึงความรู้ที่บันทึกไว้นั้นเป็นสิ่งนับถือกันว่าวิเศษ

หนังสืออักษรวิธานศรียของหมอบรัดเลย์ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2416 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ตำรา เป็นชื่อหนังสือที่เขียนเรื่องราวความรู้วิชาต่าง ๆ เหมือนอย่างตำราหมอ ตำราโหร” (บริดเลย์ และนายทัต, 2514 หน้า 233) วัฒนธรรมการจดบันทึกความรู้แขนงต่าง ๆ ของไทยแต่โบราณนิยมจดลงในสมุดตำรา ซึ่งก็คือสมุดไทยที่ทำมาจากเปลือกต้นข่อย มีทั้งสมุดไทยดำและสมุดไทยขาว

ตำราไสยศาสตร์ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขาระบุว่า รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตรงกับจุลศักราช 997 ปีกุนสัปตศก (พ.ศ. 2178) ได้มีพิธีพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าลูกเธอฝ่ายในที่วัดไชยวัฒนาราม ปรากฏได้อเนกในท้องเผาไม้ไหม้ เป็นเหตุให้รำลือว่าทรงต้องกฤตยาคม “ครั้งนั้นพระราชารายฎีลือกันว่า จะให้คั้นตำรับตำราที่หมอ ผู้เฒ่าผู้แก่ต่างคนกลัวความผิด บรรดาผู้ที่มีตำราความรู้วิชาการก็ทิ้งน้ำเสียสิ้น” (พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, 2505, หน้า 15)

ด้านพงศาวดารพม่ากล่าวว่า เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่สอง ใน พ.ศ. 2310 ทพพม่าได้รวบรวมสรรพวิทยาการทั้งปวงในกรุงศรีอยุธยา ทั้งผู้รู้อันเป็นครูในวิชาต่าง ๆ และอีกทั้งตำราอันบันทึกศาสตร์หลายแขนง เป็นต้นว่า พระไตรปิฎก ตำรายา ตำราหมอดู ตำราช่างม้า รวมถึง “ตำราเวทมนต์เลขยันต์” (มหาราชวงศ์พงศาวดารพม่า, 2545, หน้า 270) ตำราเหล่านี้ได้ถูกนำกลับไปกรุงอังวะพร้อมกับทรัพย์สินและผู้คนที่ถูกจับเป็นเชลยศึกไปจากกรุงศรีอยุธยา

หลักฐานที่ยกมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าตำราไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว และได้คัดลอกกันเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าวิชาไสยศาสตร์เป็นความรู้ชนิดที่ต้องอ้างอิงตำราในการศึกษามาแต่โบราณ

การศึกษาตามขนบจารีตของไทยโบราณ ภายหลังจากเจนจบในวิชาสามัญจนอ่านออกเขียนได้แล้ว หากผู้เรียนประสงค์จะศึกษาต่อให้กว้างขวางในวิชาการแขนงอื่น ก็สามารถแสวงหาผู้รู้และไปฝากตัวเล่าเรียนในสำนักของครูต่อไป วิชาการที่นิยมเล่าเรียนกันส่วนใหญ่

จะเป็นวิชาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตการดำรงชีพ หรือจำเป็นต่อการเข้ารับราชการ ขณะที่ไสยศาสตร์ก็เป็นวิชาหนึ่งที่มีความนิยมศึกษาเล่าเรียนกัน (ปัญญา บริสุทธิ์, 2528, หน้า 34) และนับถือกันว่าเป็นหนึ่งในวิชาความรู้สำคัญแขนงหนึ่ง

การเรียนรู้ศาสตร์แขนงนี้ปรากฏหลักฐานว่ามีผู้นิยมศึกษากันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาแล้ว โดยเฉพาะเรื่องคงกระพันชาตรี จากบันทึกของ ฟาน ฟลิต (Jeremias van Vliet) ชาวฮอลันดา เมื่อ พ.ศ. 2183 ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้กล่าวถึงเรื่องราวของบุคคลผู้มีนามว่า “ออกหลวงมงคล” โดยบรรยายว่าเขาผู้นั้น “อยู่ยงคงกระพัน ไม่มีปลายแหลมของเหล็กกล้าตะกั่วและดีบุกจะแทงทะลุเข้าผิวหนังของเขาได้ และไม่มีอาวุธของคนใดสามารถทำให้เขาบาดเจ็บได้” (ฟาน ฟลิต, 2546, หน้า 271)

หากมองในมิติของความเป็นศาสตร์ ความรู้ไสยศาสตร์ก็มีอยู่หลายระดับ ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555, หน้า 231) กล่าวว่า “ไสยศาสตร์เป็นสมบัติของแต่ละชนชั้น” หมายถึง ในอดีตแต่ละชนชั้นต่างมีความสามารถที่จะเข้าถึงความรู้ไสยศาสตร์ในรูปแบบของตนเอง ไสยศาสตร์ของชนชั้นไพร่อาจเข้าถึงได้โดยไม่จำเป็นต้องรู้หนังสือ แต่สำหรับไสยศาสตร์ในสังคมมูลนายหรือระบอบศักดินา ย่อมต้องเกี่ยวเนื่องกับ “ตำรา” หรือการศึกษาค้นคว้า

ตัวอย่างการใช้ความรู้ของชนระดับสูง ที่ต้องอ้างอิงตำรับตำรา ดังเช่น พระศรีภูริปริชา เจ้ากรมราชบัณฑิตยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้ใช้ความรู้ทางไสยเวทจากตำราของตน กระทำแก่กลุ่มข้าราชการฝ่ายตรงข้ามเพื่อหวังผลทางการเมือง (พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของ บริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน, 2537, หน้า 206) หรือตัวอย่างการศึกษาของเจ้าฟ้าตรีสุนทร พระราชโอรสในสมเด็จพระเพทราชา ที่ตามพระราชพงศาวดารกล่าวว่า “ทรงเรียนทางปริยัติไตรปิฎกธรรม และคัมภีร์เลขยันต์ มนต์คาถาสรรพวิทยาคุณต่าง ๆ ในสำนักพระพุทธรโฆษาจารย์นั้นได้เป็นอันมาก...” (พระราชพงศาวดารกรุงสยามจากต้นฉบับของ บริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน, 2537, หน้า 294)

จนมาถึงยุครัตนโกสินทร์ สุนทรภู่ (2519, หน้า 542) ยังกล่าวถึงความสำคัญของความรู้ไสยศาสตร์ไว้ในเพลงยาวถวายโอวาทแก่เจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว เมื่อราว พ.ศ. 2371 ความตอนหนึ่งว่า

อูตสำหรีเรียนเขียนอ่านบูรณราช	ไสยศาสตร์สงครามตามประสงค์
ลำดับศักดิ์จักรพรรดิขัตติยวงศ์	อูตสำหรีทรงจดจำให้ชำนาญ

หรือแม้แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชานุภาพ ระหว่างทรงผนวชเป็นสามเณรอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ก็ยังเกิดความสนพระทัยศึกษาวิชาไสยศาสตร์ ดังที่ทรงเล่าไว้ในหนังสือเรื่อง “ความทรงจำ” ว่า

“ส่วนตัวฉันเอง จะเป็นใครแนะนำก็จำไม่ได้เสียแล้ว เกิดอยากเรียนวิชาอาคม คือวิชาที่ทำให้อยู่ยงคงกระพันชาตรีด้วยเวทมนตร์และเครื่องรางต่าง ๆ มีผู้พาอาจารย์มาให้รู้จักหลายคน ที่เป็นตัวสำคัญนั้นคือนักองวตถา น้องสมเด็จพระนโรดมเจ้ากรุงกัมพูชา... การศึกษาวิชาอาคมในครั้งนั้น เชื่อถือเป็นการจับใจมาก โดยเฉพาะเด็กกำลังรุ่นหนุ่มเช่นตัวฉัน ด้วยได้ฟังเขาเล่าเรื่อง และบางทีทดลองให้เห็นอิทธิฤทธิ์...” (สมเด็จพระนโรดมเจ้ากรุงกัมพูชา คำนวณภาพ, 2516, หน้า 295)

เหตุที่การศึกษาวิชาไสยศาสตร์หรือคาถาอาคม เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับสังคมไทยสมัยโบราณ ประการแรกคือเพื่อตอบสนองต่อความต้องการที่พึงยึดเหนี่ยว บำบัดความหวาดหวั่นในภัยอันตราย ประการต่อมาคือการใช้เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกับปัญหาที่ยังไม่สามารถหาความรู้ หรือวิทยาการอื่นที่ดีกว่ามาแทนที่ได้ในยุคสมัยนั้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าไสยศาสตร์สามารถอำนวยผลสัมฤทธิ์ในทางโลกอันเป็นสิ่งที่มนุษย์พึงปรารถนา ดังมีคำพังเพยว่า “ไม่ได้ด้วยเล่ห์ ก็เอาด้วยกล ไม่ได้ด้วยมนต์ ก็เอาด้วยคาถา” ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไสยศาสตร์ยังคงอยู่คู่สังคมมนุษย์เสมอมา และส่วนหนึ่งถูกจัดบันทึกไว้ในรูปของ “ตำราไสยศาสตร์”

ตำราบันทึกความรู้ไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่พบได้ทุกภาคของประเทศไทย ในรูปเอกสารโบราณประเภทสมุดข่อยและใบลาน จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทำการสำรวจเอกสารโบราณจากหอสมุดแห่งชาติทั้งส่วนกลางและสาขาภูมิภาค พบว่ามีเอกสาร โบราณพื้นบ้านที่เป็นตำราไสยศาสตร์เก็บรักษาไว้ทุกแห่ง นอกจากนี้ยังสามารถพบตำราไสยศาสตร์ได้ในวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รวมถึงที่เป็นสมบัติส่วนบุคคลอีกมากมาย แสดงถึงความแพร่หลายและความสำคัญขององค์ความรู้ในศาสตร์แขนงนี้ที่มีต่อสังคมไทยในอดีตได้เป็นอย่างดี

ความรู้ในตำราไสยศาสตร์

ตำราไสยศาสตร์แต่ละเล่มบรรจุเนื้อหาไว้หลากหลาย ตามแต่ความประสงค์ของผู้คัดลอก ซึ่งแต่ละคนมีประเด็นความสนใจ และความจำเป็นที่ต้องใช้งานในชีวิตไม่เหมือนกัน ทำให้ข้อมูลในตำรามีความแตกต่างกันมาก การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวทางการจัดหมวดหมู่เนื้อหา โดยมุ่งเน้นไปยังข้อมูลที่มีคุณค่าต่อการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์ ดังนี้

แนวคิดที่อยู่เบื้องหลังตำราไสยศาสตร์

วิชาไสยศาสตร์ เป็นความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้อำนาจเร้นลับเหนือธรรมชาติ คนไทยโบราณเชื่อว่าที่มาของความศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจพิเศษดังกล่าว มีที่มาจาก 2 ทาง ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจจิต ซึ่งวิชาไสยศาสตร์ถือว่าเป็นที่มาของอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งปวง ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ การยอมรับว่ามีบางสิ่งอยู่พ้นไปจากความสามารถที่จะรับรู้ได้โดยประสาทสัมผัส จากคติความเชื่อในไตรภูมิมีส่วนสนับสนุนแนวคิดว่า นอกจากโลกมนุษย์แล้ว ยังมีภพภูมิอื่น ๆ แวดล้อมอยู่ วิชาไสยศาสตร์ในแง่มุมหนึ่งก็คือความรู้เพื่อสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติในภพภูมิอื่น ๆ อาจเป็นด้วยการประกอบพิธีกรรม การสวดมนต์ การจัดเครื่องบัตถิปูชาแก่เทวดา กุศผี เพื่อขอความช่วยเหลือในกิจอันประสงค์ ด้วยเชื่อว่าสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้

หากเป็นพิธีกรรมมงคลก็จะอ้างคุณพระศรีรัตนตรัย มีการบวงสรวงเทพดาฝ่ายกุศลมาร่วมอนุโมทนาประสาทพร แต่หากเป็นการประกอบคุณไสยกฤตยาคมก็มีการเช่นสังเวทต่อผีครู ปู่เจ้าสมิงไพร กุศพราย ยายกะลาตากะลี ผีเจ้าป่าช้า เพื่อให้มาช่วยเหลือหนุนในพิธีกรรม ดังเช่นบางตอนจากโครงการไหว้ครูบทหนึ่งที่ว่า “ข้าพเจ้าจะขอเชิญพระอิศวรผู้เป็นเจ้าเสด็จมาอยู่ในตาซ้าย คุณพระนารายณ์เสด็จอยู่ในตาเบื้องขวา เชิญคุณนางพระคงมาเป็นน้ำลาย ขอเชิญคุณพระพายมาเป็นลมปาก ขอเชิญคุณพญานาคมาเป็นสร้อยสังวาล ขอเชิญพระกาฬมาเป็นหัวใจ...” (ตำราเลขยันต์และเวทมนตร์คาถา, เลขที่ นม.ศ. 8) ที่แสดงการอ้างถึงอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้

นอกจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว วิชาไสยศาสตร์ยังเป็นความรู้ว่าด้วยวิธีการสร้างฤทธิ์อำนาจขึ้นในตน โดยเชื่อว่าบุคคลสามัญอาจใช้ “ความรู้” จากการศึกษา หรือการฝึกฝนอบรมจิตให้แก่กล้า จนสามารถควบคุมและใช้อำนาจจิตพิเศษนั้นให้เป็นไปตามที่ต้องการ ซึ่งอำนาจจิตทางไสยศาสตร์นี้ก็เข้าไปในทำนองเดียวกับการฝึกสมถกรรมฐาน ในอดีตชายไทยที่บวชเรียนตามประเพณีมักได้ความรู้ชนิดนี้ติดตัวไป ดังที่นิยมเป็นธรรมเนียมสืบมานับแต่อยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ว่า “เจ้านายที่ทรงผนวชแต่พรรษาเดียวไม่มีเวลาพอจะเรียนคัมภีร์ จึ่งมักเรียนวิปัสสนาธุระอันเป็นการภาวนา...และนับถืออีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าเรียนวิปัสสนาธุระชำนาญแล้ว อาจจะทรงคุณวิเศษในทางวิทยาคม เป็นประโยชน์อย่างอื่น ตลอดจนวิชาพิชัยสงคราม” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516, หน้า 67-68) แม้สามัญชนก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะเชื่อกันว่าบุคคลธรรมดาหากศึกษาไสยศาสตร์และฝึกอำนาจจิตจนสำเร็จวิชาที่จะบังเกิดฤทธิ์อำนาจ ย่อมสามารถใช้ความรู้นั้นได้ตามความประสงค์

รูปแบบการใช้ความรู้ในตำราไสยศาสตร์

ความรู้ในตำราไสยศาสตร์ หากพิจารณาที่รูปแบบการใช้งานอาจจัดได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ การใช้ผ่านเวทมนตร์คาถา การใช้ผ่านเลขยันต์ และการใช้ผ่านเครื่องรางของขลัง อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นนี้เป็นการจัดกลุ่มอย่างกว้าง เพื่อให้เห็นองค์ความรู้ในบางแง่มุม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับมิติทางประวัติศาสตร์เท่านั้น

1. การใช้เวทมนตร์คาถา

เวทมนตร์คาถาถือเป็นช่องทางหนึ่งของการส่งผ่านอำนาจจิตตามหลักวิชาไสยศาสตร์ การประกอบพิธีกรรมทั้งปวงต้องมีเวทมนตร์คาถาเป็นองค์ประกอบหลัก และถือเป็นเนื้อหาสำคัญที่ต้องพบในตำราไสยศาสตร์แทบทุกเล่ม

คำว่า “เวทมนตร์” หมายถึง ถ้อยคำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้สวดบริกรรมเพื่อให้สำเร็จความประสงค์ บางทีใช้คู่กับคำ “คาถา” เป็น “เวทมนตร์คาถา” ซึ่งมีทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทย บางครั้งภาษาในมนตร์จะมีลักษณะคล้องจองกัน คล้ายคลึงกับภาษาร่าย อันเป็นรูปแบบวรรณกรรมโบราณสำหรับใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังตัวอย่างมนต์รับทหนึ่งที่ใช้ทางเสน่ห์ ขึ้นต้นว่า “โอม ละลวยมหาละลวย งวยงจงใจรัก เห็นหน้ากูเหมือนช้างรักงา เห็นหน้ากูเหมือนปลารักน้ำ ไม้ในปากก็ลึ้มลม ผมในหัวก็ลึ้มเกล้า ข้าวอยู่ในคอลึ้มกลืน เห็นหน้ากูให้สะอึกสะอื้นคร่ำครวญ ป่วนใจให้หาที่อยู่ทุกราตรี...” (ตำราเวทมนตร์คาถาและยันต์, สมุดไทยขาว, เลขที่ จบ.ศ. 160)

เวทมนตร์คาถาที่จดบันทึกในตำราไสยศาสตร์ย่อมมีสรรพคุณมากมาย ทั้งทางคุ้มครองป้องกัน บำบัดปัดเป่า อำนาจลางผล ขจัดสิ่งอัปมงคล ไปจนถึงก่อให้เกิดโทษแก่ผู้อื่น ในการกระทำกฤตยากรรม ดังตัวอย่างคาถาที่เรียกว่า “พระเจ้าสิบหกพระองค์” ซึ่งใช้ในด้านคุ้มครองป้องกัน ตามตำราระบุว่า

“ผู้ใดภาวนาหัวค่ำเมื่อจะนอน ๓ ที กั้นสารพัดศัตรู โภภัยอันตรายทั้งปวง ถ้าผู้ใดภาวนาเที่ยงคืน ๓ ที ช้างรุ่ง ๓ ที ผู้นั้นมิขาดอาหารเลย มีลาภทุกประการเป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้นั้นแล ถ้าผู้ใดอาพัดข้าวกินทุกวันถึง ๓ ปี ๓ เดือน คงทนทั่วสรรพางค์ ตัวคงทั้งอายุ ๑๒ ภาษา เสกน้ำมัน ๑๐๘ คาบ ทาตัวคงกระพันชาตรีแล ท่านให้เสกไคลพระเจดีย์อมไว้คงทั้งเหล็กมีด หอกคองเงิน หอกคองทอง ดาบคร่ำเงินคร่ำทอง หอกลัมฤทธิ์ กริชทองแดง ปืนประจุมรรพประจุทั้งปวงแล...” (ตำราหัวใจคาถาอาคม, สมุดไทยขาว, เลขที่ สพ.ศ.9)

ระหว่างวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 พระยอดเมืองขวาง ข้าราชการไทยชาวนครสวรรค์ ได้นำทหารเข้าต่อสู้กองกำลังฝรั่งเศสที่เข้ายึดแขวงคำม่วน ระหว่างเกิดการยิงปะทะกันอย่าง

ดูเด็ด เล่ากันว่า พระยอดเมืองขวางถูกกระสุนปืนทหารฝรั่งเศสล้มลงถึงหลายครั้ง แต่กลับลุกขึ้นมาวิ่งต่อได้ ชาวเมืองหนองคายและท่าอุเทนต่างรำลึกกันว่า เป็นเพราะอานุภาพคาถาที่พระยอดเมืองขวางท่องอยู่ไม่ขาดปากในขณะนั้น (สุจริต ถาวรสุข, 2525, หน้า 163)

นอกจากนี้เวทมนตร์คาถายังใช้สำหรับปลุกเสก เพื่อให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งกลายเป็นเครื่องรางหรือของศักดิ์สิทธิ์ขึ้นตามความประสงค์ เช่น เสกขมิ้นกินเพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน เสกสิ่งสิ่งทาปากเพื่อให้เกิดเป็นเสน่ห์ เสกน้ำให้กลายเป็นน้ำมนตร์ เสกน้ำมันหอมหรือน้ำมันงาทาตัวให้คุ้มกันอันตรายก็ได้

2. การใช้เลขยันต์

คำว่า “ยันต์” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้ความหมายไว้ว่า “ตารางหรือลายเส้นเป็นตัวเลข อักษร หรือรูปภาพที่เขียน สัก หรือแกะสลักลงบนแผ่นผ้า ผิวหนัง ไม้ โลหะ เป็นต้น ถือว่าเป็นของขลัง” เนื่องจากยันต์มักมีตัวเลขผสมอยู่กับตัวอักษร หรือบ้างก็มีแต่ตัวเลขล้วน จึงเป็นเหตุให้นิยมเรียกรวมกันว่า “เลขยันต์”

ในวิชาไสยศาสตร์ ภาพยันต์แต่ละชนิดมีวัตถุประสงค์การใช้งานต่างกันไป ถือเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ การใช้คาถาอาคมบางอย่างต้องใช้ผ่านเลขยันต์ หรือมีการลงยันต์บนวัตถุที่ใช้ประกอบพิธี ภาพยันต์ต่าง ๆ สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องรางพกพาติดตัว หรือใช้จารึกบนวัตถุอื่นเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรม ไปจนถึงสลักลงบนร่างกายมนุษย์ ดังจะยกตัวอย่างสรรพคุณของยันต์ชื่อ “จักรพรรดิตราธิราช” ที่ตำราบรรยายว่า “ยันต์ทั้งสามนี้ถ้าผู้ใดประกอบไปด้วยยันต์นี้ อย่างว่าแต่ที่จะตกเจ็บใจเลย อภิปรายว่า ให้เอาเงิน ทอง นาคแผ่นให้บาง แล้วให้เขียนยันต์นี้เป็นตะกรุดคาดเป็น โภคทรัพย์ ประกอบด้วยสมบัติพิศฐานเป็นอันมาก มีระบะเดชะเป็นมหาวิเศษนัก ประกอบด้วย สิริเป็นมหาวิเศษกว่าคนทั้งปวง” (ตำราเวทมนตร์คาถา, สมุดไทยขาว, เลขที่ กจ.ศ.48)

ความเชื่อเกี่ยวกับภาพยันต์ทั้งหลาย เมื่อเขียนลงบนวัตถุใด ๆ ก็จะทำให้วัตถุสิ่งนั้นกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา เช่น เมื่อเขียนหรือจารลงแผ่นโลหะ ผ้า หรือกระดาษ ตามกรรมวิธี ก็จะทำให้สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นเครื่องรางมีอานุภาพตามหน้าที่ หรือสรรพคุณของยันต์นั้น ๆ บางครั้งสิ่งของใช้ประกอบพิธี หรือเครื่องยาต่าง ๆ ก็ต้องลงยันต์กำกับด้วย โดยที่อักษรและตัวเลขในยันต์ล้วนแต่เป็นคาถา หรือกลอักษรที่มีปริศนาแฝงอยู่ทั้งสิ้น การใช้ความรู้ในตำราไสยศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นในทางดีหรือร้ายจำเป็นต้องใช้เลขยันต์ประกอบด้วยเสมอ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรมศิลปากร 2510, หน้า 354) ตอนขุนแผนปลุกกุมารทอง ซึ่งเป็นวรรณกรรมยุครัตนโกสินทร์ มีตัวอย่างบรรยายถึงการใช้อยันต์ต่าง ๆ ประกอบพิธี ความตอนหนึ่งว่า

ยันต์นารายณ์แผลงฤทธิ์ปิดศირษะ

เอยันต์ราชะปะพื้นล่าง

ยันต์นารายณ์ฉีกอกปกปิดกลาง

ลงยันต์นางพระธรณีที่พื้นดิน

เอาไม้รักปักเสาชั้นสี่ทิศ

ยันต์ปิดปีกทรงวงสายสิญจน์

ลงพาดยันต์สังวาลอมรินทร์

ก็พร้อมสิ้นในตำราถูกทำทาง

ดังกล่าวมานี้ย่อมเห็นได้ว่า การใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์จะต้องใช้เลขยันต์ประกอบด้วย ในตำราไสยศาสตร์จึงปรากฏภาพยันต์ลักษณะต่าง ๆ พร้อมสรรพคุณและวิธีปฏิบัติ อนึ่ง การลงยันต์เขียนอักขระต่าง ๆ ยังมีหลักปฏิบัติที่สลับซับซ้อนอีกมาก และเลขยันต์ยังคงความสำคัญแม้ในพิธีหลวงของราชสำนัก

3. การใช้เครื่องรางของขลัง

คนไทยยุครัตนโกสินทร์นิยมพกพาเครื่องรางไว้กับตัว จากบันทึกของปัลเลอกัวซ์ (Pallegoix) บาทหลวงชาวฝรั่งเศสซึ่งเดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในช่วงระหว่างรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 กล่าวถึงเครื่องรางที่เห็นคนไทยพกติดตัวในชีวิตประจำวันว่าได้แก่ “ลูกประคำทองคำหรือเงินร้อยไว้ในค้ายเสก หรือเป็นตะกรุดดอกเล็ก ๆ ทำด้วยแผ่น โลหะ ลงเลขยันต์และอักขระศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าขลัง ผู้หญิงแทบทุกคนคล้องสร้อยสังวาลย์ชুব่น้ำมนต์ คนที่จนหน่อยก็ใช้ค้ายเสกแทน...” (ปัลเลอกัวซ์, 2520, หน้า 500-501)

เครื่องรางที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ อันเป็นผลิตผลจากความรู้ในวิชาไสยศาสตร์มีมากมายหลายชนิด ส่วนมากแล้วที่นิยมอยู่ในวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ตะกรุด ผ้าประเจียด พิสมร แหวนพิรอด ลูกประคำ เชือกคาด เป็นต้น ในประวัติศาสตร์จะพบเรื่องราวบุคคลผู้มีบทบาทด้านนี้หลายตอน เช่น ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปรากฏเรื่องราวของพระมหาช่วย ซึ่งเป็นเจ้าอธิการวัดป่าลิไลย์ แขวงเมืองพัทลุง “มีความรู้วิชาการดี ชาวเมืองนับถือมาก จึงลงกระตุศประเจียดมงคลแจกคนทั้งปวงเปนอันมาก พวกกรมการนายแขวงนายบ้านทั้งหลายชักชวนไพร่พลเมืองมาขอเครื่องมหาช่วย แล้วคิดกันจะยกเข้ารบพม่า . . .” (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑, 2539, หน้า 80) และดังเช่นกรณีของท่านพระครูวัดฉลอง หรือพระครูวิสุทธิวงศาจารย์สังฆปาโมกข์แห่งเมืองภูเก็ต ได้ทำผ้าประเจียดแจกให้แก่ชาวบ้าน เมื่อครั้งกรมกรจีนทำเหมืองแร่ที่ภูเก็ตก่อนกบฏใน พ.ศ. 2419 บรรดาผู้ที่ได้รับต่างนำไปโปกศิรษะเกิดกำลังใจต่อสู้เป็นสามารถจนพวกจีนแตกพ่ายกระจัดกระจายไป (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2544, หน้า 7-10)

โดยปกติตำราไสยศาสตร์แต่ละเล่มย่อมมีเนื้อหากว่าถึงการสร้าง ตลอดจนวิธีใช้เครื่องรางชนิดต่าง ๆ ไว้ด้วย และสรรพคุณของเครื่องรางเหล่านั้นก็มีครอบคลุมปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ เช่น ในยามศึกสงคราม ย่อมมีการสร้างเครื่องรางเพื่อขวัญกำลังใจ

ในการศึก ตำราไสยศาสตร์เล่มหนึ่งกล่าวถึงการทำแหวนสวมนิ้วไปออกรบ ความว่า “ยันต์นี้ลงกระดาษ ทำแหวนใส่มือ เสกด้วยคาถาบทนี้ อะสังวิสุ โลปุสะพุละ ๑๐๘ แล้ว เมื่อจะเข้าการณรงค์สงครามให้ถือแหวนบริกรรมด้วยคาถาบทนี้ มะอะอุ อย่าว่าแต่ศึกมนุษย์เลย ขึ้นไปถึงเทวดาสวมชั้นก็อย่าได้เกรงกลัว” (ตำราเวทมนตร์คาถา, สมุดไทยขาว, เลขที่ จบ.ส. 86)

หรือการค้าขาย ตำราฉบับหนึ่งกล่าวถึงการทำ “นางกวัก” และจากกาฝากไม้มะเดื่อชุมพร หากจะไปค้าขายก็ให้นำรูปนางกวักนั้นแช่น้ำ แล้วเอาน้ำนั้นมารดหัวเรือไปค้าขายเป็นเสน่ห์ให้เกิดลาภผลทำมาค้าขึ้น และมีมนตร์นางกวักกำกับ เนื่่อมนต์ดังกล่าว ความตอนหนึ่งว่า “...พวกพณิชพาฎไปค้าเมืองแมน กูจะค้าหัวแหวนก็ได้วันละแสนทะนาน กูจะค้าสารพัดการก็ได้โดยคล่อง กูจะค้าเงินก็ได้เงินเต็มกอง กูจะค้าทองก็ได้ทองเต็มหาบมาเรื่อน สามเดือนเป็นเศรษฐี สามปีเป็นพ่อค้าสำเภา...” (ตำราคาถาและยันต์ต่าง ๆ, สมุดไทยขาว, เลขที่ จบ.ส. 72)

เรื่องราวในวิชาไสยศาสตร์เปรียบเสมือนยารักษาโรค ผู้ใช้อาจไม่จำเป็นต้องมีความรู้ในวิชานี้ หรือเคยผ่านการศึกษาวชิชาไสยศาสตร์มาก่อนก็สามารถใช้ได้ ต่างจากคาถาอาคมหรือการเขียนเลขยันต์ ซึ่งผู้ใช้งานจำเป็นต้องผ่านการศึกษาศึกษาฝึกฝนศาสตร์แขนงนี้มาในระดับหนึ่ง

จุดมุ่งหมายการใช้ความรู้จากตำราไสยศาสตร์

เหตุผลหนึ่งที่ไสยศาสตร์ยังดำรงอยู่ตลอดมาแม้ในโลกปัจจุบันที่สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตมากแล้วก็ตาม นั่นคือ ไสยศาสตร์ยังมีประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างน้อยก็ต่อสภาพจิตใจ จากการศึกษาตำราไสยศาสตร์พบว่าได้มีการใช้ความรู้ชนิดนี้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งในประเด็นหลักมีดังนี้

1. เพื่อป้องกันตนเอง

การคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายทั้งหลายเป็นเหตุผลหลักในการเล่าเรียนไสยศาสตร์ของคนไทยโบราณ เนื่องจากสภาพแวดล้อมในอดีตมีอันตรายอยู่รอบด้าน ทั้งจากภัยทางธรรมชาติ โจรผู้ร้าย และการศึกสงครามที่ต้องรบแบบประชิดตัว ตลอดจนยังมีความหวาดกลัวสิ่งที่ไม่มองเห็น ไสยศาสตร์ได้เสนอความรู้ที่ช่วยบำบัดความหวาดหวั่น และสร้างความเชื่อมั่นในยามต้องเผชิญกับสถานการณ์เหล่านี้ อย่างน้อยความรู้ชนิดนี้ก็สร้างความอบอุ่นใจในการดำรงชีวิต ซึ่งในประเด็นดังกล่าว “เทียนวรรณ” นักคิคนักเขียน และปัญญาชนสยามยุครัชกาลที่ 4-6 ได้เล่าประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งครั้งหนึ่งเคยศึกษาศาสตร์แขนงนี้ไว้ว่า

“ครั้นเติบโตขึ้น ได้เล่าเรียนไสยศาสตร์มนตราอาถรรพ์ แลฟังคำท่านบิดาเลี้ยง แสดงคุณแห่งพระรัตนไตรยว่า ผู้ถึงสรณะคมอาจป้องกันผีสิงปรางควาน แลสรรพภัยพิบัติต่าง ๆ ได้ จิตร์ใจก็เชื่อมั่นในคุณแห่งพระรัตนไตรย แลเชื่อวิทยาอาคม... จึงกระทำให้

ดวงจิตร์หายความหวาดหวั่น หายกลัวผีสาวไปได้ โดยที่เชื่อกุณพระรัตนไตรย แลเชื้อ
 วิทยาอาคม เวทมนตร์ต่าง ๆ” (ต.ว.ส. วัฒนธรรม, ร.ศ. 122, หน้า 815-816)

ในยุครัตนโกสินทร์ได้มีพิธีปลุกเสกเครื่องรางเพื่อการศึกษาหลายครั้ง เช่น ในรัชกาลที่ 1
 พ.ศ. 2344 ได้มีพระราชพิธีปลุกเสกเครื่องรางที่วัดไชยชนะสงคราม (สายชล วรรณรัตน์,
 2525, หน้า 100) และในรัชกาลที่ 5 ได้มีพิธีปลุกเสกเครื่องรางขึ้นที่วัดตุม จ.พระนครศรีอยุธยา
 ซึ่งในครั้งนั้นมีการนิมนต์พระอาจารย์เถิง วัดประดู่ทรงธรรม กับคณาจารย์หลายรูปมานั่ง
 ประกาศในพิธี (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2493, หน้า 40) สะท้อนให้เห็นการใช้
 ความรู้ไสยศาสตร์ในทางคุ้มครองป้องกัน และความนิยมใช้ความรู้แขนงนี้เพื่อป้องกันตนเอง

ไม่เพียงแต่ราษฎรสามัญ แม้เจ้านายหลายพระองค์ก็ยังได้เชื่อว่าทรงมีวิชาอาคมด้านคง
 กระพันชาตรี ซึ่งข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นการใช้ความรู้ชนิดนี้เพื่อปกป้องภัยอันตราย อาทิ
 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง “เป็นที่นิยมยินดีของคนเป็นอันมากว่าอยู่คง
 กระพันชาตรี” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2533, หน้า 17) บ้างก็ว่า
 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ “ทรงวิชาอาคม บางคนว่าหายพระองค์ได้ บ้างว่าเสด็จลงเหยียบ
 เรือกำปั่นฝรั่งเอียงก็มี” (สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2553, หน้า 67) หรือ พระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ซึ่ง “ทรงสักยันต์ทั้งองค์ตั้งแต่หนุ่ม ๆ เช่น สักหนุมาน สักสิงลมที่พระขงค้ำสำหรับ
 เดินเร็ว ใครตามแทบไม่ทัน...นอกจากนี้ยังมีกระดูกหน้าผากแม่นาคพระโขนง คาคไ่ว้ที่บัน
 พระองค์ ไม่ทราบว่ามีใครนำมาถวาย” (ท่านหญิงเรีงจิตรแจรง อาภากร, 2537, หน้า 228)

2. เพื่อบำบัดรักษา

นอกจากการคุ้มครองป้องกันแล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นในอันดับต้น ๆ นั่นคือ
 ความรู้เพื่อการบำบัดรักษา หมอพื้นบ้านในอดีตมักเป็นผู้รู้ทั้งทางเวชศาสตร์และไสยศาสตร์
 ควบคู่กันไป เมื่อมีไสยศาสตร์เข้ามาก็แสดงว่า เวชศาสตร์เป็นความรู้แบบองค์รวม การรักษา
 ทางกายจะได้ผลจำเป็นต้องรักษาทางใจไปพร้อม ๆ กัน

การรักษาโรคภัยไข้เจ็บที่ปรากฏในตำราไสยศาสตร์มีหลายวิธีตามลักษณะอาการของ
 โรค ผู้เป็นหมอจะพิจารณาเหตุว่าอาการของโรคนั้น ๆ สมควรจะทำบำบัดรักษาโดยวิธีใด ข้อมูล
 จากตำราแสดงให้เห็นว่า นอกจากการใช้ยาสมุนไพรแล้ว บางกรณียังใช้เวทมนตร์คาถา
 ประกอบกัน

หากผู้ป่วยมีอาการผิดปกติ ไม่อาจทราบสมมติฐานของโรค หรือเป็นโรคที่รักษา
 เท่าไรก็ไม่หาย อาจสรุปว่าต้องคุณผีคุณคน การกระทำย่ำยีต่าง ๆ การรักษาจึงต้องใช้ความรู้
 ทางคาถาอาคม อังอานุภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามามีอิทธิฤทธิ์เหนือกว่านั้น มีคุณพระรัตนตรัย

เป็นต้น มาบำบัดบิดเป่า เพราะเชื่อว่าแม้แต่โรคร้ายแรงที่ไม่อาจหาทางรักษาก็อาจบำบัดไปได้ ดังเช่นความเชื่อในการประกอบพระราชพิธีอาพาธพินาศเมื่อครั้งต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2363 ด้วยเชื่อว่า คุณพระรัตนตรัย คุณเทวดา อินทร์พรหม สรรพคุณทั้งปวงอาจที่จะบำบัดไข้ กำจัด อุบัติวะ และภูตผีปีศาจไปจากพระนครได้ (ประชุมหมายรับสั่งภาคที่ ๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์, 2525, หน้า 39) เนื่องจากโรคทำเป็นโรคระบาดร้ายแรงในยุคนั้น

ในอดีตหมอที่เชี่ยวชาญการรักษาโรคด้วยไสยศาสตร์ ย่อมจะเป็นบุคคลสำคัญที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ และคงมีอยู่ในทุกชุมชน ดังเช่นเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต้นมาถึงอัมพวา ได้พบเจ้าอธิการวัดประดู่รักษาโรคต่าง ๆ มีคนถูกคุณไสย คนเจ็บไข้ไปคอยรดน้ำมนต์เพื่อรักษาอยู่หลายคน ทรงเล่าว่า “...รดน้ำมนต์อย่างนี้ฉันก็เพิ่งเคยเห็น คนพูดจากันอยู่ดี ๆ พอเข้าไปนั่งให้พระรดน้ำก็มีกิริยาอาการวิปลาสไปต่าง ๆ” (เสด็จประพาสต้นในรัชการที่ ๕, 2510, หน้า 13)

3. เพื่อกระทำต่อผู้อื่น

ตำราไสยศาสตร์นอกจากจะกล่าวถึงการรักษาแล้ว บางเล่มยังกล่าวถึงการกระทำคุณไสย หรือที่เรียกว่า “กฤตยาคม” ด้วยเช่นกัน การใช้กฤตยาคมมักเป็นไปในทางกระทำร้าย ทำร้ายผู้อื่นให้มีอันเป็นไป หรือทำเสน่ห์ให้บังเกิดความรักใคร่ไหลหลง ทำให้บังเกิดความเกลียดชัง ทำให้พินัย หรือมีชัยชนะเมื่อเกิดคดีความในโรงศาล หรือกระทำการสาปแช่งศัตรู เป็นต้น ทั้งหมดนี้อาจเรียกว่า วิชาอาถรรพ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ในทฤษฎีทางมานุษยวิทยาเรียกว่า ไสยดำ (Black Magic) นั่นเอง

ในประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏหลักฐานแสดงถึงความรู้ลึกลับหวาดหวั่นต่อคุณไสย กฤตยาคม อันเป็นภัยมืดที่มองไม่เห็น โดยปรากฏชัดใน “พระไอยการลักษณะเบ็ดเสร็จ” ของกฎหมายตราสามดวง ที่กำหนดโทษร้ายแรงถึงแก่ชีวิตแก่ผู้ที่ใช้ความรู้กระทำกฤตยาแก่ผู้อื่น (กำธร เลี้ยงสังธรรม, 2548, หน้า 238-239)

แม้การเล่าเรียนความรู้ประเภทนี้จะมีความผิด แต่กระนั้นวิชาเหล่านี้ก็ไม่เคยสูญหายไปจากสังคม ดังปรากฏหลักฐานว่า ในอดีตมีการลักลอบกระทำกฤตยาคมอยู่ทั่วไป ไม่เว้นแม้แต่ในราชสำนัก เช่น กรณีเจ้าจอมทองดี ซึ่งไปหาหมอทำเสน่ห์เพื่อหวังผลให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงโปรดปราน (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑, 2539, หน้า 15) หรือกรณีพระโยคาภิรตเถร วัดราชสิทธาราม ทำน้ำมันเสน่ห์ให้เจ้าจอมในวังจนถูกถอดจากสมณศักดิ์เนรเทศไปเมืองสงขลา (พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔, 2547, หน้า 179) และเรื่องเงินเสงกระทำคุณไสยแก่พระยาสามภพพ่าย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนเกิดเป็นคดีความซึ่งภายหลังเงินเสงสารภาพว่า

ได้กระทำตามวิชาที่เรียนมาแต่สมัยน้อยผู้ล่วงลับไปแล้ว (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547, หน้า 277) เป็นต้น

4. เพื่อแก้ปัญหาในการดำรงชีพ

นอกจากนี้ ข้อมูลจากตำรายังเป็นหลักฐานที่บ่งบอกให้ทราบว่า ในอดีตวิชาไสยศาสตร์ เป็นความรู้เพื่อช่วยในการดำรงชีพ ดังจะเห็นบทบาทความรู้ทางไสยศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน การค้าขาย และการเกษตรกรรม ซึ่งพบการใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์เพื่อการแก้ปัญหา แสดงให้เห็นบทบาทของไสยศาสตร์ในฐานะ “เทคโนโลยี” เบื้องต้นของสังคมมนุษย์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะแท้ที่จริงแล้ว ไสยศาสตร์ก็คือ เทคโนโลยีในรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากเป็นรูปแบบภูมิปัญญาของมนุษย์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อการดำรงชีพ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2546, หน้า 33-35) เป็นต้นว่า

ในครอบครัว มีการใช้ยันต์ลงใต้วัดตุต่าง ๆ เพื่อป้องกันไฟไหม้เรือน ป้องกันหนูกัดผ้า ป้องกันเด็กร้องไห้ตอนกลางคืน ป้องกันขโมยลักวัวควาย ป้องกันเมียไม่ให้มีชู้ ทำให้เมียไม่ทะเลาะกัน และทำให้เด็กเลี้ยงง่าย

การทำมาค้าขายและประกอบอาชีพ มียันต์พกติดตัวทำให้ขุนนางรัก ทำให้เจ้านายเมตตาไม่ใช้งานหนัก ยันต์ลงใต้อะระบุงกระจาด ลงใต้อั่วเรือลงใต้อั้วคานทำให้ค้าขายดี ยันต์ลงใต้อั่งเงินทำให้มีใช้ไม่หมด ลงไว้กับเรือนทำให้เป็นเศรษฐี เป็นต้น

ในการเพาะปลูกและการดูแลผลผลิต มีคาถาเสกน้ำรดต้นไม้เพื่อให้งอกงาม ลงยันต์แช่น้ำรดต้นไม้ที่ไม่มีผลก็ทำให้มีผลตก มียันต์สำหรับลงใบตาลปักไรรักษา เพื่อป้องกันเพลี้ยและแมลงทำลายต้นพืช มีการใช้ยันต์ป้องกันปูกแมกคั่นข้าว ป้องกันหนูมารบกวนพืชผล เป็นต้น ในยุคที่ยังไม่มีสารเคมีปราบศัตรูพืชและเครื่องมือทันสมัย คนไทยได้คิดค้นเทคนิควิธีเหล่านี้ขึ้นมาใช้แก้ปัญหา แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานถึงประสิทธิภาพในการใช้งาน แต่จากบันทึกในตำราอันเป็นหลักฐานที่แสดงถึงความมีอยู่ ย่อมแสดงให้เห็นว่า เคยมีผู้ใช้ประโยชน์จากความรู้เหล่านี้มาแล้ว อย่างน้อยก็กาลครั้งหนึ่งในอดีต

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเอกสาร โบราณประเภทตำราไสยศาสตร์ ทำให้ได้ให้ทราบแง่มุมที่มีคุณค่าต่อการศึกษาวិชาประวัติศาสตร์หลายประการ ประการแรก ตำราไสยศาสตร์ที่นำมาศึกษาสามารถเป็นหลักฐานสนับสนุนในด้านความเชื่อ โลกทัศน์ ตลอดจนมุมมอง วิธีคิด และวิธีการแก้ปัญหาของคนไทยในอดีต ข้อมูลจากตำราไสยศาสตร์มีลักษณะเป็นหลักฐานชั้นต้นด้านความเชื่อของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อและชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรสามัญชน ซึ่งเป็นผู้คัดลอกจดบันทึกตำราเหล่านี้

ประการต่อมา ตำราไสยศาสตร์เป็นหลักฐานแสดงถึงความมีอยู่ของความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติของผู้คนในสังคมไทย ความเชื่อดังกล่าวนี้มีได้เป็นเพียงถ้อยคำที่อ้างถึงในเอกสารประวัติศาสตร์หรือวรรณคดีเท่านั้น แต่ตำราไสยศาสตร์อันเป็นหลักฐานแสดงถึงความมีอยู่จริงขององค์ความรู้ประเภทนี้ยังเป็นรูปธรรม ก็ยังปรากฏอยู่ ทำให้ทราบว่าวิชานี้เป็นความรู้ที่ชาวไทยยุคก่อนสมัยใหม่นิยมศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติ ซึ่งความรู้ดังกล่าวได้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

ประการสุดท้าย ตำราไสยศาสตร์เป็นหลักฐานแสดงวิถีชีวิตไทยดั้งเดิม ความเชื่อในการดำรงชีวิต การกินอยู่ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน อาจกล่าวได้ว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของผู้คนในแต่ละภูมิภาค ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมก่อนที่วิทยาศาสตร์จะเข้ามาแทนที่ในฐานะความรู้กระแสหลัก การศึกษาเอกสารโบราณประเภทตำราไสยศาสตร์มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์สังคม และเป็นการขยายพรมแดนความรู้ด้านประวัติศาสตร์ไทยให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะบางประการที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในอนาคต ผู้สนใจอาจใช้ข้อมูลจากตำราไสยศาสตร์ไปศึกษาวิเคราะห์หาความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยในแง่มุมอื่น ๆ เป็นต้นว่า ในเชิงมานุษยวิทยา คติชนวิทยา ศาสนา และความเชื่อ ได้อีกมาก การศึกษาความรู้จากเอกสารโบราณไม่ว่าชนิดใด เป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาตลอดจนเผยแพร่ให้สังคมได้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของเอกสารเหล่านี้ในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เอกสารชั้นต้นที่ไม่ได้ตีพิมพ์

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราคาถาและยันต์ต่าง ๆ*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย. เส้นหมึก.

หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ จบ.ศ. 72.

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราเลขยันต์และเวทมนตร์คาถา*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย.

เส้นดินสอ. หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ นม.ศ. 8.

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราเวทมนตร์คาถา*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย. เส้นหมึก.

หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ กจ.ศ.48.

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราเวทมนตร์คาถา*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย. เส้นหมึก.

หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ จบ.ศ. 86.

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราเวทมนตร์คาถาและยันต์*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย. เส้นหมึก.

หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ จบ.ส. 160.

หอสมุดแห่งชาติ. *ตำราหัวใจคาถาอาคม*. สมุดไทยขาว. อักษรขอม-ไทย. เส้นหมึก.

หมู่ตำราไสยศาสตร์. เลขที่ สพ.ส. 9.

หนังสือ

กำธร เลี้ยงสังฆกรรม (บรรณาธิการ). (2548). *กฎหมายตรา ๑ ดวง ฉบับพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชา*

ธรรมศาสตร์และการเมือง เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร: สถาบันปริทัศน์ มนขงค.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2553). *พระบรมราโชวาทในรัชกาลที่ ๕*.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สเคย์เซอร์ สตอรี่ ดีไซน์.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2493). *พระราชหัตถเลขาเรื่องเสด็จประพาสลำ*

น้ำมะขามเฒ่า และพระราชกระแสเรื่องจัดการทหารมณฑลกรุงเทพ.

กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บรรณาธิการ). (2547). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพมหานคร:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ. (2516). *ความทรงจำ*. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ. (2553). *ตำนานวังหน้า*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์แสงดาว.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระ. (2544). *นิทานโบราณคดี*. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์เอกพิมพ์ไท.

ต.ว.ส. วันฉัตรโก [เทียนวรรณ]. (ร.ศ. 122). *ตุลวิภาคพจนกิจ เล่ม ๑*. พระนคร:

โรงพิมพ์พานิชสรรพอุดม.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2546). “เทคโนโลยี.” ใน *ไฮเทคคาถาปาฏิหาริย์*. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (บรรณาธิการ). (2539). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑*

ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์วิชาการ.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2555). *ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและ*

ประวัติศาสตร์ยุคต้นรัตนโกสินทร์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

บรัดเลย์, แคน บีช และนายทัต. (2514). *หนังสืออักษรภิกษานศรีบัท*. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- ปัญญา บริสุทธี. (2528). *การศึกษาสภาพสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากเอกสารสำคัญทางวรรณคดีในสมัยนั้น*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประชุมหมายรับสั่งภาคที่ ๒ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. (2525). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- पालเลอกัวซ์, ฌอง แบบดิสต์. (2520). *เล่าเรื่องกรุงสยาม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า.
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๑ (2539). กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิสาหการ.
- พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ชำ บุนนาค). (2547). นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.
- พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน. (2537). กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. 2505. พระนคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- มหาราชวงษ์พงศาวดารพม่า. (2545). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ฟาน ฟลิต, เยเรเมียส. (2548). *รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต)*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- เริงจิตรแจรง อากาศ, ท่านหญิง. (2537). “เกร็ดพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.” ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- ศิลปากร, กรม. *เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน*. (2510). กรุงเทพมหานคร. ศิลปบรรณาการ.
- สายชล วรรณรัตน์. (2525). *พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352)*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจริต ถาวรสุข. (2525). *คดีพระยอดเมืองขวางเจ้าเมืองคำมวน ตอน คดีบางเบียงแห่งทุ่งเชียงคำ*. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- สุนทรภู์. (2519). *ชีวิตและงานของสุนทรภู์*. กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์บรรณาการ.
- เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕. (2510). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต.